

juris civilis, ex veteri jure enucleati, et in compendium, novumque ordinem redacti ratio continetur, auctoritate dicti imperatoris sunt promulgati. His accesserunt quatuor *Institutionum* libri, circa idem tempus evulgati. Postea anno Domini 636, *Codex* jam emendatus, quo etiamnum utimur, priore suppresso, absolutus et publicatus fuit. Ita habet « Annorum digestio per consules Romanos, » ad finem *Codici* appositae, id colligens ex die, et consulatione, plerisque constitutionibus adscripto.

167. *Novellae constitutiones, seu Liber Authenticorum, per Justinianum: postremo loco editae, earumque praestantia.* — Postremo Justinianus Augustus protulit *Novellas* constitutiones, sive *Authenticorum* librum, partem juris civilis praestantissimam, et maxime necessariam, ac veluti complementum ipsius. Siquidem haec solae, utpote posteriores, ceteris partibus auctoritatem addunt, solae detrahunt, solae novam formam et normam attribuant. Mynsinger in prooemio Instit. § *Quorum utramque*, num. 11.

168. *A quo nonnullae authenticae constitutiones codici hodie usitato fuerint insertae?* — Nec obstat quod plures authenticae constitutiones *Codici* hodie usitato jam suis locis insertae habeantur, sicque liber *Authenticorum* videatur antecessisse promulgationem *Codici* emendati. Resp. enim hujusmodi *Authenticas*, et quidem plerumque nimis generaliter conceptas, postea primum sub correspondentibus legibus *Codici* insertas fuisse, prout inter alios notat Alexander Sperellus, decis. 33. *Fori ecclesiastici*, n. 8, dicens, « quod palam sit authenticas ab Himerio (alii hunc una cum annotatione ad can. *Si servus sciente*, dist. 54 appellat *Irnerium*) in *Codice* insertas fuisse ab *Authenticorum* volumine desumptas. »

169. *Et sic insertae non probant, nisi in quantum concordant suis fontibus, seu Novellis ex quibus desumptae sunt.* — Et quia haec generaliter solum conceptae sunt, simulque in illis partim aliqua satis necessaria fuerunt ommissa, partim nonnulla addita, quae in *Novellis*, ex quibus desumuntur, non habentur (ut patet in Auth. *Quas actiones*, c. *de Sacrosanct. Eccles.* ubi nonnulla, praesertim circa triennalem remem. mobilium ecclesiasticarum praescriptionem, habentur, quae non exstant in Auth. *de Ecclesiasticis titulis*, unde desumuntur); hinc ipsae fidem non faciunt, nisi in quantum concordant cum fontibus: hoc est, authenticae in *Codice* positae tantum probant,

quantum correspondent *Novellis*, ex quibus desumptae sunt. Engel, tit. *de Praescriptione*, num. 82; Christoph. Chlingensperger, lib. I, *Colleg. Institut.*, tit. XV, quaest. 6, object. 2. Porro librorum *Authenticorum* esse posteriorem moderno *Codice* tradit Aegidius Perrinus in *Justiniani vita*, libris *Institutionum* praefixa, circa medium; atque desumitur ex l. un. § *His igitur*, c. *de Emendat. Codicis*, ubi imperator promittit novam constitutionum congregationem, « quae *Novellarum* nomine *Constitutionum* significetur. »

170. *Libri feudorum unde sumpserint initium?* — Tandem praedictis juris civilis partibus accesserunt *Feudorum consuetudines*, quas veteres appellare solebant *Jura militaria*, et de facto duobus libris *Feudorum* concluduntur. Verum haec, utpote mera consuetudine primitus introductae, pro auctore Justinianum Augustum non agnoscunt, sed continent merum *Jus consuetudinarium* quod postea, pro meliori posterorum memoria, praefatis duobus libris annotatum fuit.

171. *Alia divisio partium juris civilis in leges, plebiscita, senatus consulta, etc.* — Resp. II. Loquendo nunc de partibus ex quibus non solum corpus juris civilis, sed ipsi ejusdem libri constant, in eisque totum jus civile scriptum veluti in suis speciebus consistit, sic sunt sex partes ipsius. Patet hoc ex § *Constat autem*, inst. *de Jure nat. gent. civil.* ubi partes illae, sequentibus verbis enumerantur. « Scriptum autem jus est lex, plebiscita, senatus consulta, principum placita, magistratum edicta, responsa prudentum. »

172. *Ratione triplis status, sive regiminis populi Romani, successive prodita.* — Idque accidit ratione triplicis status, sive regiminis, nempe monarchici, aristocratici, et democratici, quo successive usus fuit populus Romanus, prout liquet tum ex Livio, aliisque historicis, tum ex l. *Necessarium*, ff. *de Origine juris*. Et quidem in statu democratico, quo penes populum fuerat suprema potestas, potissimum latae sunt leges (in sensu, quo hic accipiuntur) ac plebiscita. In statu aristocratico, quo penes paucos optimates, omnia ad publicam utilitatem administrantes, ut puta penes senatum, fuerat principatus, prodierunt senatus consulta, et magistratum edicta. Ac tandem in statu monarchico, quo post extinctum Pompeium Julius Caesar solus in Urbe regnavit, atque sublata omni spe libertatis recuperandae, populus Romanus jam servitutis iugum ferre assuetus, lege regia

lata, omne suum imperium et potestatem in principem contulit, l. I ff. *de Constit. princip.*, emanarunt constitutiones, sive placita principum, et responsa prudentum. Mynsinger § *Senatus consultum*, et seqq. Instit. *de Jure nat. gent. civil.* Nunc de singulis hisce partibus loquendo,

173. — *Lex, prout contra distinguitur a ceteris partibus juris civilis, quid, et quomodo olim condita?* — Lex varias quidem habet acceptiones, tamen in proposito non sumitur ample, sive in sua generali acceptione, prout extenditur ad legem etiam naturalem, divinam, et humanam quamcumque, aut prout coincidit cum jure scripto; prout accipitur in can. *Jus generale*. et can. *Lex*, dist. 1. Sic enim lex foret genus ad omnes enumeratas juris scripti species, easque sub se complecteretur, veluti superius sua inferiora. Igitur lex accipitur hic in magis speciali et strictiore significatione, ac prout contradistinguitur a praefatis partibus, sive speciebus juris civilis scripti, qua ratione ipsa cum primis complectitur legem duodecim Tabularum, deinde alias leges successive a populo Romano conditas; atque hac ratione lex per causam efficientem describitur in § *Lex est*, instit. *de Jure nat. gent. civil.* taliter: « Lex est quod populus Romanus, senatorio magistratu interrogante, veluti consule, constituebat. » Concordat can. 1, dist. 2. Olim siquidem, dum summa potestas adhuc fuerat penes populum Romanum, emergente aliqua quaestione, quae nondum erat soluta per aliam priorem legem, populus pulsata campana convocabatur, et per senatorium magistratum (hoc est, per majorem eorum, v. g. consulem, vice omnium senatorum loquentem) interrogabatur: « Domini mei, talis quaestio emergit de novo, quam nondum invenimus decisam in nostro jure: placetne vobis, ut ad decisionem illius sic, vel sic statuatur? » Et populus simul, vel divisim, clamabat dicens: « Sic fiat, vel sic fiat. » Et taliter a populo constitutum, interrogante senatu, dicebatur *Lex*. Glossa, cit. § *Constat autem*, instit. *de Jure nat. gent. et civil.*

174. *Aliae legis definitiones declarantur.* — Nec obstat can. *Lex*, dist. 1, ubi dicitur: « Lex est constitutio scripta. » Item textus l. I, ff. *de Legib.* ibi: « Lex est commune praecipuum, virorum prudentum consultum, delictorum, quae sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis reipublicae sponcio. » Nam in priori loco describitur lex in

ampliori acceptione, ac prout coincidit cum jure scripto differtque a jure consuetudinario. Posterior autem legis descriptio coincidit in re cum ea quae superius ex cit. § *Instit.* allata est; nisi quod illa detur tum per quidditatem, ac substantiam legis, tum per ejus causam finalem atque efficientem; altera vero fiat per solam causam efficientem. Et hoc ultimum pariter accidit in sequentibus definitionibus plebisciti et senatus consulti etc. cum et ipsae dentur per solam causam efficientem. Igitur.

175. *Plebiscitum, quid? Et quomodo differat a lege? Differentia inter Populi et Plebis vocabulum.* — Plebiscitum est quod plebs, plebeio magistratu interrogante, veluti tribuno, constituit; § *Plebiscitum*, instit. eod. Sive, ut can. dist. 2. habetur, « plebiscita sunt quae plebs tantum constituunt: et vocantur plebiscita, quod ea plebs sciat (hoc est, sciscat, sive statuat), vel quod sciscitatur, et rogatur ut fiat. » Hinc plebiscitum differt a lege, in sensu proximo explicato accepta, quod haec constituebatur a populo, illud solum a plebe. Plebs autem eo modo differt a populo; quae species a genere: siquidem *Populi* nomen latius sese extendit, atque appellatione ejus universi cives significantur, connumeratis etiam patribus et senatoribus: *Plebs* autem appellatione, sine patribus et senatoribus, soli caeteri cives significantur; prout notatur cit. § *Plebiscitum*, instit. eod.

176. *Senatus Consultum, quid?* — *Senatus consultum* est quod senatus jubet, atque constituit, § *Senatus consultum*, instit. eod. et can. 3. dist. 2. Nam, cum aucto jam populo Romano difficile fuisset ipsum legis constituendae gratia in unum convocari, aequum visum est ut non amplius universus populus (prout antea acciderat), sed soli senatores, quorum centum erant, per consulem interrogarentur, ut supra in lege condenda fiebat. Et quod hi, ad commune bonum reipublicae, decreverant *Senatus consultum* appellabatur.

177. *Principum placita, quae? Et an recte dicantur leges?* — Principum placita, sive id quod principi placuit legis habere vigorem, patet tum ex l. I, ff. *de Constitut. principum*, tum ex § *Sed et quod*, instit. *de Jure nat. gent. et civil.* Siquidem lege regia, quae de ipsius imperio lata est, populus in principem omne imperium suum, et potestatem transtulit; prout ibidem notatur. Et haec principum placita, alio nomine *Constitutiones* appellantur, cit. § *Sed et quod*, instit. eod. Nam magis

stricte, ac proprie loquendo, lex est populi, constitutiones sunt principum, can. 1 et 4, dist. 2, juncta Glossa ibid., et alia Glossa I. un. § *Decisiones*, c. *de Emendat. Codicis*, quamvis et hi termini non raro inter se confundantur. Quinimo, cum imperator omne suum imperium, et potestatem immediate a populo acceperit, sicque quoad jus condendi novas leges eidem successerit: sicut olim, quæ statuebantur a toto populo, leges appellabantur, sic de facto, præsertim magis stricte loquendo, jura, sive constitutiones principum sæcularium, communius *Leges* nuncupantur, juxta illud jam allegatum; « Quod principi placuit, legis habet vigorem. »

178. *Magistratum edicta idem sunt ac prætorum edicta. Prætorum origo, et auctoritas. Jus honorarium, quod?* — Magistratum edicta idem sunt ac edicta prætorum. Nam, cum patres (ut scribit Livius, lib. V *Historiarum*) rebus, et diuturnis certaminibus victi, alterum consulem e plebe creari permisissent: vicissim patribus concessum fuit ut unusquisque ex ipsis magistratus crearetur, qui a præessendo diceretur prætor. Et hujus quidem tanta erat potestas, ut novum jus condere, ac vetera jura abrogare solus valeret, crevitque postmodum adeo ejus auctoritas et honor ut quod prætor ipse dixisset *Jus honorarium* appellari consueverit, § *Prætorum*, instit. *de Jure nat. gent. et civil.* Et dicebatur *Honorarium*, quod ad honorem prætoris venerat; prout notatur in l. II, § *Eodem tempore*, ff. *de Origine juris*, atque amplius declarat Mynsinger, § *Prætorum quoque*, n. 2, et seqq. instit. *de Jure nat. gent. et civil.* subjungens quod, crescente Romano imperio, amplificatus sit numerus prætorum, et quod unusquisque non sufficeret.

179. *Responsa prudentum, quæ?* — Tandem Responsa prudentum sunt sententiæ et opiniones eorum, quibus permissum fuerat interrogantibus circa jus respondere. Porro ejusmodi prudentes, quibus olim jus respondendi super aliquo juris articulo a Cæsare concessum fuerat, appellabantur *Juris consulti*: quorum omnium sententiæ eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere ab ipsorum responsis non liceret. § *Responsa*, inst. eod. Ubi tamen observat Mynsinger, n. 8 et 9, quod *Ubi omnium* debeat accipi conjunctim, seu collective: nam si non omnes juris consulti eamdem sententiam consensissent, sed aliqui dissensissent, haud fuisset illicitum ea recedere.

§ X.

DE CONVENIENTIIS ET DIFFERENTIIS JURIS CIVILIS CUM CANONICO.

180. *Convenientiæ et differentiæ juris utriusque desumuntur ex omnibus quatuor causarum generibus.* — Quæritur I. In quibus generatim conveniat, et differat jus civile a canonico? Resp. cum communi, convenientias et differentias juris civilis cum canonico esse multiplices, easque generatim ex omnibus quatuor causarum generibus desumi posse, prout clare patebit inductione. Et quidem imprimis.

181. *Convenientia utriusque juris quoad causam finalem declaratur.* — Quantum ad causam finalem conveniunt, quia utrumque jus intendit hominem dirigere in bonum commune: canonicum quidem in bonum commune; ecclesiasticum, seu concernens statum universalis Ecclesiæ, ejusque rectam gubernationem; civile vero in bonum commune politicum, atque respiciens commoda, rectamque gubernationem totius reipublicæ civilis. Insuper conveniunt ex eo: quia utriusque « juris præcepta sunt hæc: honeste vivere, alterum non lædere, jus suum cuique tribuere; » prout notatur in § *Juris præcepta*, instit. *de Just. et jur.*, juncto proœmio *Decretalium* Gregorii Papæ IX.

182. *Simul et differentiæ; et num. seqq.* — Differunt tamen ex parte causæ finalis ambo jura plurimum inter se. Primo quidem quoad modum inducendi in bonum commune. Nam jus civile intendit hominem inducere in bonum commune, prout congruit humanæ societati, civiliter, et temporaliter viventi: quod fieri potest per legalem justitiam, et civilem amicitiam. At vero jus canonicum intendit hominem dirigere in bonum commune, secundum quod congruit humanæ societati, non solum civiliter, sed et christiane viventi, ac tendenti ad ultimum finem suum, quod fieri non potest nisi per veram justitiam christianam, atque observantiam mandatorum Dei, et Ecclesiæ, fidemque (ut loquitur Apostolus *ad Galat.* v, 6.) *que per charitatem operatur.*

183. *Juris canonici et civilis finis primarius, ac ultimus, qualis?* — Differunt ulterius: quia juris canonici finis primarius, et principaliter intentus, est cultus divinus, atque observantia justitiæ christianæ in populo fideli: remotus vero, ac mediatius qui sequitur ex primario, simulque

§ X. DE CONVENIENTIIS ET DIFFERENTIIS JURIS CIVILIS CUM CANONICO. 41

ultimatus, vita æterna, sive consecutio cælestis beatitudinis, quam adipiscuntur fideles rite jus istud observantes: ac tandem finis minus principalis, bonum commune populi christiani, quod ex recta observantia mandatorum Dei, et sacrorum canonum, toti communitati obvenit, dum tribuitur cuilibet quod suum est, et justitia, cæteræque virtutes undique florescunt, ac publica pax et tranquillitas conservatur. Econtra jus civile respicit finem mere temporalem, videlicet politicam reipublicæ gubernationem, civiumque pacificam inter se societatem, et quidem principaliter, neque ulterius, quantum ex se est, procedit: prout notavit Pontifex in c. *Exit.* § *Nec quisquam*, *de Verb. significat.* in 6. ubi ait, « quod civilis providentia in humanis rebus humane constituitur, etc. temporalem utilitatem tantum in constituendo prospiciens. » Hoc ipsum ingenue fatetur ipsemet Justinianus imperator, l. I. § 1 et 2. C. *De novo Codic. faciend.* dum ex illo fine temporali, videlicet « prolixitatem litium amputare volens, et ad ipsius reipublicæ sustentationem respiciens, » novum *Codicem* faciendum censuit. Accedit quod primi legum civilium conditores, videlicet populus Romanus, et imperatores etiamnum gentiles, veræque fidei lumine destituti, alium finem supernaturalem, atque æternam beatitudinem non agnoverint, neque respexerint.

184. *Jus civile docet honeste vivere, justitiam colere, etc., in quo sensu? Et n. 185.* — Nec obstat quod jus civile doceat honeste vivere, justitiam colere, neminemque lædere, § *Juris præcepta*, instit. *de Just. et jur.* et alibi; simulque « *Jurisprudencia* sit divinarum et humanarum rerum notitia, justis atque injustis scientia, » ut dicitur § *Jurisprudencia*, instit. eod.; atque etiam in ipso Corpore juris civilis, prout a Justiniano imperatore christiano in meliorem et compendiosorem formam redactum est, plura habeantur de summa Trinitate et fide catholica, et de SS. ecclesiis, episcopis et clericis, item et de hæreticis, eorumque pœnis ac hujusmodi: sicque non videatur habere finem mere temporalem. Resp. enim hinc solum sequi quod operam daturus juri civili, sive addiscendo, sive pertractando, possit huic suo labori finem supernaturalem ex propria pia intentione præfigere (qualis dicitur *Finis operantis*) utpote cum hac ratione quilibet alius actus cæteroquin indifferens, sive de se non

malus, ex propria operantis intentione possit in Deum, veluti ultimum finem nostrum, referri. Negatur tamen hunc finem ex se jam intendi ab ipsomet jure civili; cum, per se loquendo, ordinetur solum ad conservandum bonum commune reipublicæ, ipsosque hominum mores informandos, secundum quod expediens videbatur ad pacificam subditorum conversationem, statumque reipublicæ tranquillam manutenendum: hic enim illico perturbaretur, si vitii apertus daretur aditus, virtutes exularent, et crimina remaneret impunita. Deinde ex allatis rationibus solum sequitur, quod jus civile per accidens respiciat salutem spiritualem animarum, in quantum vitia cohibet, et honeste vivere docet: negatur tamen, ex conformiter dictis, hunc finem ab eodem per se et directe intendi.

185. *Potestas pontificalis et imperatoria sunt distinctæ, se tamen mutuo adjuvare debent.* — Igitur mens legum civilium, ipsorumque imperatorum, dum quandoque alia immiscet de religione, ipsisque ecclesiis, et clericis, alia non fuit, nisi curæ suæ, commissionique a Deo sibi factæ incumbere, procurandi videlicet temporalem suorum subditorum utilitatem, et communem reipublicæ pacem, quæ per scissuras hæresum, et sacrarum rerum profanationem, atque impunitatem vitiorum, vel maxime læditur, et conturbatur: ad altiora vero sese non extendit. Et hoc vel ex eo patet: quia alioquin jus civile, ipsique imperatores se extendissent ultra potestatem suam, quam a Deo acceperunt; nam Christus Dominus, actibus propriis et dignitatibus distinctis, discrevit officia potestatis pontificalis, et imperatoriæ, can. *Cum ad verum*, et can. *Duo sunt*, dist. 96 juncto c. *Solite*, *de Major. et obed.* cum similibus: ita tamen, quod utraque potestas sese mutuo juvare debeat, et quod sacerdotes efficere docendo non valent, disciplinæ terrore potestas sæcularis extorqueat, can. *Principes*, cum seqq. 23. q. 5. De reliquo autem principibus sæculi, ac regibus civilibus, vires non suppetunt ad tractandum spiritualia, et res ad æternam vitam spectantes, arg. can. *Bene quidem*, dist. 96, et c. *Ecclesia S. Mariæ*, *de Constitut.* cum concordantiis: sed talia spectant ad jurisdictionem ecclesiasticam, summumque Pontificem Christi in terris vicarium. Proinde citatæ leges de SS. ecclesiis, clericis, ac hujusmodi disponentes, aliter non obligant, nisi quatenus ab Ecclesia sunt receptæ, et appro-